

Mr. sc. Fitim RIFATI
(Prishtinë)

**BASHKËPUNIMI I ISA BOLETINIT ME KRERËT E
TREVAVE LINDORE GJATË KRYENGRITJEVE TË
VITEVE 1910-1912**

Komunikimi dhe bashkëpunimi ndërmjet drejtuesve të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, ka qenë një ndër faktorët e rëndësishëm që kanë përcaktuar realizimin e programit të Rilindjes. Ngadhënjimi i Revolucionit Xhonturk më 1908, në fitoren e të cilit shqiptarët dhanë kontribut të çmuar e luajtën rol vendimtar, solli në qeverisje të Perandorisë Osmane partinë “Bashkim e Përparim” dhe njëherazi një fazë të re në marrëdhëniet ndërmjet shqiptarëve dhe regjimit të ri. Rrethanat e përgjithshme që mbizotëronin në viset shqiptare, si: operacionet ushtarake të Xhavit Pashës gjatë vitit 1909, taksat dhe tatimet e reja, përfshirja dhe angazhimi i detyruar ushtarak, veprimet e dhunshme për çarmatimin e shqiptarëve, përndjekjet policore kundër klubeve e veprimtarëve atdhetarë, reaksioni xhonturk kundër shkollave dhe alfabetit, tensionuan raportet ndërmjet shqiptarëve dhe regjimit xhonturk. Kjo situatë ngriti shkallën e pakënaqësisë, qëndrimeve të papajtueshme dhe veprimeve të armatosura kundër pushtetit e administratës osmane

dhe diktoi nevojën e organizimit dhe koordinimit të fuqive mendore, fizike dhe materiale të krerëve popullorë më me ndikim në nivel kombëtar.

Pozita gjeostrategjike e trevave verilindore shqiptare, që qonte në kufirin verior osman, ishte objektiv kryesor për Lëvizjen Kombëtare në Vilajetin e Kosovës që të paralizonte forcat ushtarake e administratën osmane dhe të ndërpriste komunikimin me Stambollin. Në këtë kontekst, si në Kryengritjen e vitit 1910 dhe Kryengritjen e Përgjithshme kundërosmane të vitit 1912, Gryka e Kaçanikut ishte pika kyçe që grumbullonte mijëra kryengritës për të realizuar strategjinë luftarake të hartuar nga Isa Boletini, Idriz Seferi etj. Ndonëse vinte nga pjesa veriore e Vilajetit të Kosovës, Isa Boletini shumë shpejt u bë i njohur brenda dhe jashtë Perandorisë Osmane. Si prijës kryesor i Lëvizjes Kombëtare, ai mori përsipër procesin e organizimit të lëvizjeve kryengritëse dhe u angazhua të sensibilizonte forcat më përparimtare të kohës përkrah programit të Lëvizjes.

Në këtë aspekt, ishte i pashmangshëm kontakti me krerët e trevave lindore, si: Idriz Seferi, Adem e Mustafë Kabashi, Islam Pira, Abdullah Presheva, Sali Aga, Mehmet pashë Dërralla etj. Isa Boletini kishte një bashkëpunim të ngushtë e të frytshëm veçanërisht me Idriz Seferin, i cili edhe pse ishte më i shtyrë në moshë tregonte respekt të vazhdueshëm për të. Kazaja e Gjilanit ishte arterie kryesore e trevave verilindore përfshirë kazatë e Preshevës, të Kumanovës e më gjerë në kuadër të Lëvizjes Kombëtare. Vështruar nga rrethanat politike të kohës, karakteristikë e këtij bashkëpunimi ishte formimi i komiteteve klandestine, organizimi i tubimeve të hapura dhe të fshehta, hartimi i planeve luftarake, lëvizja e forcave të armatosura nga një rajon në tjetrin dhe realizimi i synimeve kombëtare.

Pjesëmarrja e Isa Boletinit në kuvendet e tubimet kryesore që organizoheshin në Vilajetin e Kosovës, i dha atij rolin kryesor në Kryengritjen e vitit 1910. Për këtë çështje, bashkëpunimi i tij me krerët e trevave lindore sipas burimeve të kohës spikat në mbledhjen që u mbajt afër Shkupit në dhjetor të vitit 1909, ku përpos tij morën pjesë edhe Idriz Seferi, Bajram Curri e Hasan Hysen Budakova. Pas diskutimeve u morë vendimi për kundërshtimin e taksave të reja, për kryengritje kundër regjimit reaksionar xhonturk, duke nxjerrë edhe platformën për autonominë e Shqipërisë dhe formimin e një ushtrie kombëtare shqiptare¹.

Zinxhiri i tubimeve të ngjashme u forcua edhe me organizimin e tyre në rrethinën e Gjilanit në mars të vitit 1910, të cilat drejtoheshin nga Idriz Seferi. Në njërin nga këto tubime kishte marrë pjesë edhe Isa Boletini e krerë të tjerë të kësaj zone si: Adem Kabashi, Bislim Hogoshti, Sali Kupina, Ramë Pozherani, Fetah Proshi nga Kaçaniku i Vjetër, Zejnë Libishta, Zenel Aga nga Ballanca, Murat Bilalli nga Bresalci, Ismajl Biçaku, Bislim Hogoshti nga Hogoshti dhe Latif Matoshi nga Gmica etj. Aty u vendos të ndërmerreshin masa të shpejta për organizimin e kryengritjes si: vizita e çdo krahine dhe fshati për t'u kumtuar prijësve të tyre programin e kryengritjes dhe domosdoshmërinë e mbështetjes së tij; pajisja me armë të çfarëdo lloji në mungesë të tyre; krijimi i formacioneve të para vullnetare, të cilat do të ishin të gatshme për aksion në çdo moment që ndjehej e nevojshme; moslejimi i djegies së fshatrave shqiptare sikurse gjatë operacioneve të Xhavit Pashës

¹ Ramiz Abdyli, *Lëvizja Kombëtare Shqiptare 1908 - 1910*, Instituti i Historisë - Prishtinë, Prishtinë, 2004, f. 317.

dhe vënia e kontaktit me kazanë e Preshevës dhe Karadakun e Shkupit për të bashkërenduar zhvillimin e kryengritjes².

Qëndrimi i kohëpaskohshëm i Isa Boletinit në kaza të Gjilanit, i dha krerëve të kësaj zone rëndësi dhe përgjegjësi specifike përballë trevave lindore në kuadër të planit strategjik të kryengritjes. Përkundër vështirësive, tashmë kontaktet e Isa Boletinit me udhëheqës të trevave lindore, sidomos me Idriz Seferin, u bënë të pandërprera. Ndër rastet e bashkëpunimit të tyre, ishte edhe takimi së bashku me Hasan Hysen Budakovën në fshatin Sedllar afër Grykës së Carralevës, në të cilin përveç çështjes së furnizimeve me ushqim dhe armë, u hartua plani i përgjithshëm dhe u ndanë detyrat kryesore të veprimeve të armatosura, ku Idriz Seferi mori përgjegjësinë të përqendrohet me forcat e tij kryengritëse në të gjitha hyrjet e daljet e Grykës së Kaçanikut dhe në lindje të saj, ndërsa Isa Boletini dhe Hasan Hysen Budakova do të koncentroheshin në terrenet malore në perëndim të Grykës së Kaçanikut drejt Grykës së Carralevës. Në momentin që do të merrej Gryka e Carralevës, përmes lajmëtarëve të tij, Isa Boletini e Hasan Hysen Budakova do ta informonin dhe sugjeronin Idriz Seferin për të marrë nën kontroll Grykën e Kaçanikut³. Për të sensibilizuar dhe përhapur në masë kryengritjen në prag të fillimit të saj, dhjetëra përfaqësues të Lëvizjes Kombëtare të

² Aliriza Selmani, *Gjilani me rrethinë 1908 - 1912*, Lidhja e Historianëve Shqiptar “Ali Hadri”, Prishtinë, 1998, f. 111; Naim Musliu, “*Gjilani me rrethinë në Kryengritjen e Kosovës të vitit 1910*”, në *Kryengritja e vitit 1910 në Kosovë*, Instituti i Historisë - Prishtinë, 2012, f. 110 - 111.

³ Fatmira Musaj, *Isa Boletini (1864-1916)*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë & Instituti i Historisë, Tiranë, 1987, f. 82-83; Shaban Hashani, “*Isa Boletini dhe rezistenca shqiptare kundër pushtuesve turq në Ferizaj dhe rrethinë më 1908-1910*”, në *Isa Boletini dhe koha e tij*, Instituti i Historisë-Prishtinë, 1998, f. 70.

kazasë së Gjilanit shkuan në kazanë e Preshevës për t'i lajmëruar dhe kërkuar që sa më parë të përgatiteshin për kryengritjen e armatosur⁴.

Kështu, rreth 3 000 kryengritës të trevave lindore u grumbulluan përkrah Idriz Seferit në Grykë të Kaçanikut. Drejtuesit kryesorë të kësaj kryengritje kishin vendosur që ata të cilët do ta tradhtonin procesin e kryengritjes do të dënoheshin me konfiskim dhe shkatërrim të pasurisë dhe masa të tjera ndëshkimore si marrja e pushkës e të lëçiturit. Çdo shqiptar i aftë për pushkë duhej të dilte për të luftuar kundër ushtrisë osmane.

Tashmë grupe kryengritësish kishte kudo në Vilajetin e Kosovës, ndërsa numri i tyre arrinte deri në 30 000⁵. Koncentrimi i kryengritësve të viseve lindore ishte Gryka e Kaçanikut. Futja nën kontroll e Grykës së Kaçanikut më 23 prill 1910, nga ana e kryengritësve të trevave lindore, në krye me Idriz Seferin, alarmoi qeverinë në Stamboll, e cila urdhëroi forcat ushtarake të vepronin⁶. Edhe në Grykën e Carralevës, ku forcat kryengritëse qëndronin përkrah Isa Boletinit, mbështeteshin edhe prej grupeve kryengritëse nga kazaja e Gjilanit, kazaja e Preshevës etj., madje ndër drejtuesit e Betejës së Carralevës ishte edhe Abdullah Presheva, udhëheqës kryesor i Lëvizjes Kombëtare në kazanë e Preshevës. Ndonëse u thyen në pikat kryesore të qëndresës, si rezultat i epërsisë numerike dhe arsenalit më të sofistikuar luftarak të forcave osmane dhe përkundër persekutimeve që autoritetet osmane bënë ndaj familjeve

⁴ Arkivi i Institutit të Historisë Tiranë (më tej: AIHT), fondi: Arkivi i Vjenës, Vj. 20-5-5, Raport i konsullit austro - hungarez nga Shkupi dërguar Ministrisë së Punëve të Jashtme në Vjenë, 23 maj 1910.

⁵ A. Selmani, Gjilani..., f. 117.

⁶ AIHT, Vj. 20-5-537, Telegram i konsullit austro - hungarez nga Mitrovica dërguar Ministrisë së Punëve të Jashtme në Vjenë, 6 maj 1910; Zekeria Cana, *Lëvizja Kombëtare Shqiptare në Kosovë 1908-1912*, Prishtinë: "Rilindja", 1979, f. 108.

të tyre⁷ ruajtja e kontakteve dhe përpjekjet për bashkëpunim ndërmjet Isa Boletinit dhe Idriz Seferit, si përfaqësues i trevave lindore, vazhduan edhe më tej. Kështu, në gjysmën e dytë të qershorit të vitit 1910, ata ishin pjesëmarrës në një takim që u realizua në Kolesjan të krahinës së Lumës, ku sërish lidhën "Besën e Madhe" për t'i rezistuar ushtrisë osmane që po depërtonte drejt kësaj krahine⁸. Se bashkëpunimi i ngushtë ndërmjet tyre ishte i papranueshëm dhe i rrezikshëm për autoritetet osmane, tregon edhe fakti se ata u dënuan me vdekje në mungesë, ndërsa disa prijës të tjerë u ekzekutuan me varje nga gjyqi ushtarak i formuar ekskluzivisht për dënimin e drejtuesve, pjesëmarrësve të kryengritjes si dhe familjeve të tyre⁹.

Kalimi i Isa Boletinit për strehim në Malit të Zi¹⁰ ndërpreu përkohësisht lidhjet e tij të drejtpërdrejta me krerët e Lëvizjes Kombëtare të trevave lindore, mirëpo ato u rigjallëruan sidomos në vitin 1912. Pretendimet e qeverisë xhonturke për të komprometuar Isa Boletinin, Idriz Seferin dhe krerë të tjerë në prag të Kryengritjes së Përgjithshme kundërosmane, nuk patën sukses. Ata, si një trup i bënë ballë manovrave të tilla¹¹. Në trevat e rrethinës së Gjilanit dhe më gjerë, që nga koha kur Kryengritja e vitit 1910 ishte shuar nga ana e ushtrisë osmane, urrejtja dhe kujtimi mbi vrasjet dhe masakrat ndaj atdhetarëve shqiptarë në këto anë nuk ishte harruar. Idriz Seferi mendonte se një kryengritje e re kundër regjimit xhonturk ishte e

⁷AIHT, Vj. 20-5-527, Telegram i konsullit austro-hungarez nga Shkupi dërguar Ministrisë së Punëve të Jashtme në Vjenë, 2 maj 1910.

⁸R. Abdyli, Lëvizja..., f. 394.

⁹Po aty, f. 396; AIHT, Vj. 20-5-537, Telegram i konsullit austro-hungarez nga Shkupi dërguar Ministrisë së Punëve të Jashtme në Vjenë, 9 maj 1910.

¹⁰F. Musaj, Isa..., f. 91 - 92.

¹¹Po aty, f. 122 - 123.

pashmangshme dhe se ai do të ishte ndër të parët e kësaj ane që do t'i rrokte armët dhe të luftonte sërish atë.¹²

Ndonëse veprimet e para kryengritëse nisën në trevat perëndimore të Vilajetit të Kosovës grupe çetash nga trevat verilindore po angazhoheshin me pjesëmarrjen e tyre në zonën e kryengritjes. Situata përgjithësisht e tensionuar, që kishte kapluar Vilajetin e Kosovës, po paralajmëronte se shqiptarët tashmë kishin vendosur për një kryengritje me përmasa mbarëkombëtare dhe jo sikur ato të mëparshmet, prandaj kjo formë e lëvizjes kishte ndikuar në mobilizimin e gjithë udhëheqësve shqiptarë. Kështu, në gjysmën e parë të majit të vitit 1912, mbi dyzetë krerë nga rrethet e Drenicës, Gjilanit, Llapit e viseve të tjera, po prisnin shenjë e kryengritjes në Boletin nga Isa Boletini¹³. Ndërkaq, më 21 maj 1912, Idriz Seferi me bashkëluftëtarët e tij, pasi që kishte braktisur Gjilanin, ishte bashkuar me forcat kryengritëse të drejtuara nga Isa Boletini në Drenicë¹⁴.

Krerët e Gjilanit, kohë pas kohe po qëndronin në Boletin tek Isa Boletini¹⁵, ndërsa më së tepërmi në këtë drejtim shquhej Idriz Seferi¹⁶. Gjatë punimeve të Kuvendit të Junikut (21-25 maj 1912), në të cilin mori pjesë edhe Isa Boletini shqiptarët e kazasë së Gjilanit dhe Sanxhakut të Shkupit deklaroheshin telegrafisht se i pranonin paraprakisht të gjitha vendimet që do të dilnin nga punimet e tij¹⁷.

¹²AIHT, Vj-22-11-1104, Telegram i konsullit austro-hungarez në Shkup dërguar MPJ në Vjenë, më 8 shkurt 1912.

¹³*Kryengritja shqiptare e vitit 1912 në dokumente serbe*, Përgatitur nga Zekeria Cana, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë, 2008, f. 183.

¹⁴ R. Abdyli, *Lëvizja Kombëtare Shqiptare 1911-1912*, Instituti i Historisë-Prishtinë, Prishtinë, 2004, f. 234.

¹⁵AIHT, Vj-22-20-2095, Raport i konsullit austro-hungarez në Mitrovicë dërguar Ambasadës së Austro-Hungarisë në Stamboll, 18 qershor 1912.

¹⁶AIHT, Vj-22-10-1027, Raport i ambasadës austro-hungareze në Stamboll dërguar MPJ në Vjenë, 24 qershor 1912.

¹⁷ *Dokumente serbe...*, f. 256.

Veprimtaria e tyre përcillej në çdo hap nga ana e autoriteteve lokale ose agjentëve të tyre, e në raste të ndryshme edhe pengohej. Konsulli austro-hungarez në Shkup, Heimroth, e konsideronte si revolucionar aktivitetin e Idriz Seferit për të propaganduar lëvizjen kryengritëse në këto anë dhe zënien e Grykës së Kaçanikut. Për këtë çështje, Idriz Seferi kishte arritur të manipulonte me autoritetet osmane në Gjilan, që të shkonte në Junik për gjoja “shërbimin informativ”, por i kishte gënjyer ato dhe se ishte bashkuar me kryengritësit në Rrafshin e Dukagjinit. “Në shtëpinë e Seferit - shkruante ky konsull - më pas u bënë përkufizime (kontrollime, F. R.) që nuk dhanë rezultat”¹⁸.

Ideja e vënies në dorë të qytetit dhe Grykës së Kaçanikut kishte të bënte me strategjinë luftarake të Idriz Seferit për të bllokuar depërtimin e forcave osmane në drejtim të viseve të tjera të Vilajetit të Kosovës. Prandaj, kur të arrihej bllokimi dhe marrja e kësaj gryke, çlirimi i qyteteve të tjera të Vilajetit të Kosovës, do të ishte më i lehtë. Për këtë çështje ai po interesohej që të çonte në këmbë tërë sanxhakun e Prishtinës¹⁹.

Ngjarja e Hogoshtit, në të cilën shqiptarët kishin vararë nëpunësin policor (mydyrin) e kazasë së Gjilanit, i kishte dhënë hov lëvizjes kryengritëse në trevat e Karadakut dhe kështu, në fund të këtij muaji e posaçërisht në fillim të muajit korrik 1912, do të shpinte këto treva në mesin e zonave kryengritëse. Në nxitjen e kësaj vale kishte reflektuar në masë të madhe qëndrimi i herëpashershëm i Isa Boletinit në këtë kaza, ku gjatë fundit të qershorit dhe fillimit të korrikut ishte takuar me krerët e Lëvizjes Kombëtare të këtyre viseve

¹⁸ AIHT, Vj-22-20-2033, Informacion i konsullit austro-hungarez në Shkup dërguar Ambasadës së Austro-Hungarisë në Stamboll, 11 qershor 1912.

¹⁹ *Dokumente franceze për Shqipërinë dhe shqiptarët më 1912*, Vëllimi I, zgjodhi, përgatiti dhe redaktoi prof. dr. Muhamet Shatri, Instituti i Historisë - Prishtinë, Prishtinë, 2004, f. 140.

si Idriz Seferi e Sali Aga. Me këtë rast bëhej edhe shpërndarja e armëve për kryengritësit.²⁰ Pas konsultimeve u vendos që të sulmohej Gryka e Kaçanikut ose qyteti i Prishtinës, si nyje kryesore e komunikacionit në drejtim të veriut. Këtij plani i ishin bashkuar edhe Mehmet Pashë Dërralla i Tetovës dhe ish-deputeti i Shkupit, Sait Idriz Hoxha²¹.

Meqenëse autoritetet osmane ishin të alarmuara për një lëvizje të kryengritësve të kësaj ane në drejtim të Kaçanikut, ato ishin detyruar të dërgonin forca ushtarake nga Kumanova për të përforcuar garnizonin në Grykën e Kaçanikut dhe kështu për të penguar marrjen e saj nga ana e shqiptarëve të këtyre trevave. Prandaj, për të qetësuar situatën në kazatë e Gjilanit dhe Preshevës ishin dërguar disa bateri artilerie nga Shkupi në drejtim të Kumanovës²². Mirëpo, më 23 korrik 1912 ishte zhvilluar një përleshje e armatosur ndërmjet kryengritësve të Shkupit, Gjilanit dhe të Tetovës me forcat e vendosura në Grykën e Kaçanikut. Të nesërmen forcat osmane kishin pësuar disfatë, ndërsa ushtarët e zënë rob, u çarmatosën dhe u liruan²³. Për më tepër, kryengritësit e kazasë së Gjilanit përmes të dërguarve të tyre kishin njoftuar fshatrat e Karadakut të Shkupit për të përgatitur sasi të mjaftueshme ushqimi, që tregonte planet e tyre për t'u nisur në drejtim të Shkupit, por edhe qyteteve të tjera²⁴.

²⁰Po aty; f. 154, 190; *Dokumente serbe...*, f. 311; Ramiz Abdyli, "Shtypi bullgar mbi Kryengritjen e Përgjithshme Shqiptare të vitit 1912", Gjurmime albanologjike - seria e shkencave historike, nr. 25-1995, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë, 1997, f. 126; Sadulla Brestovci, *Lëvizja Kombëtare në Kazanë e Gjilanit - Islam Pira (1861-1931)*, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë, 2008, f. 149.

²¹ *Dokumente serbe...*, f. 395, 397.

²² *Dokumente franceze...*, f. 194.

²³ Po aty, f. 2008; AIHT, Vj-22-20-2026, Relacion i konsullit austro - hungarez në Shkup dërguar Ambasadës së Austro - Hungarisë në Stamboll, 28 korrik 1912.

²⁴ A. Selmani, *Gjilani...*, f. 258 - 259.

Pas çlirimit të Mitrovicës, më 26 korrik 1912, Isa Boletini u nis me forcat e tij drejt juglindjes së Vilajetit të Kosovës²⁵. Ndërsa, dy ditë më vonë u çlirua edhe qyteti i Gjilanit²⁶. Çlirimi i Gjilanit kishte ndikuar që autoritetet osmane në kryeqendrën e Vilajetit të Kosovës në Shkup të nxirnin topat në llogore në pjesën veriperëndimore të Shkupit në drejtim të kazave të Gjilanit dhe të Preshevës²⁷. Pasi që kishte ardhur komisioni qeveritar për të biseduar me kryengritësit rreth kërkesave të tyre, po përgatiteshin edhe përfaqësuesit e trevave lindore për të shkuar në Prishtinë. Një ditë pas u çlirua qyteti i Gjilanit, Idriz Seferi, së bashku me udhëheqës të tjerë të kësaj ane, kishte shkuar në Prishtinë. Ai, si përfaqësues i rrethinës së Gjilanit kishte marrë pjesë në bisedimet me anëtarët e Komisionit Qeveritar të cilat kishin filluar më 29 korrik pasdite. Aty merrte pjesë edhe Isa Boletini. Krahas qëndrimeve të ndryshme, ata si protagonist të shtresave progresiste kombëtare, u rreshtuan përkrah Hasan Prishtinës dhe programit të tij për autonomi²⁸.

Duke parë që “14 pikat e Hasan Prishtinës”, të paraqitura në Kuvendin e Ferizajt më 6 gusht 1912, nuk kishin marrë akoma përgjigje prej Komisionit Qeveritar, Idriz Seferi së bashku me Isa Boletinin po hartonin planin e fshehtë për çlirimin e Shkupit, plan ky që parashihte depërtimin në Shkup jo përmes Grykës së Kaçanikut ku ishte koncentruar një forcë e konsiderueshme ushtarake osmane, por përmes rrugëve të Kardakut të Gjilanit dhe Karadakut të Shkupit,

²⁵ F. Musaj, *Isa...*, f. 143-144.

²⁶ *Dokumente franceze...*, f. 223.

²⁷ “*Politika*”, Beograd, 3061, 27.VII/10.VIII. 1912.

²⁸ F. Musaj, *Isa...*, f. 145; *Dokumente franceze...*, f. 223; *Dokumente serbe...*, f. 436, 442, 447; “*Dokumente italiane për Lëvizjen Kombëtare gjatë gjysmës së dytë të vitit 1912*”, hulumtuan, përzgjedhën dhe përgatitën: Ramiz Abdyli dhe Muhamet Shatri, Arkivi i Kosovës, Vjetar, nr. XXXI-XXXII, Prishtinë, 2004, f. 255; Nevila Nika, *Përmbledhje dokumentesh mbi kryengritjet shqiptare (1910 - 1912)*, Instituti i Historisë - Prishtinë, Prishtinë, 2003, f. 286-288, 297.

Preshevës e Kumanovës²⁹. Kështu, krerët e kryengritësve shqiptarë nga Ferizaj u nisën për në Shkup. Në mesin e kryengritësve ishin edhe ata të rrethinës së Gjilanit. Me porosinë e Idriz Seferit ishin grumbulluar rreth 1 000 shqiptarë kryengritës nga kazaja e Preshevës për t'u nisur drejt Shkupit, e nëse do ishte nevoja edhe për ta sulmuar atë³⁰. Një pjesë e kryengritësve të zonës së Gjilanit, me Sali Agën në krye, çliruan qytetin e Kumanovës dhe më pas u nisën në drejtim të Shkupit³¹. Konsulli francez në Shkup P. Karlie, konsideronte se Idriz Seferi pritej ta rrethonte Shkupin me një kolonë që do të kalonte nga krahina e Moravës dhe Karadakut përmes fshatrave Bllata (Bllaca, F. R.), Stankovec e Lubanc së bashku me Hasan Prishtinën, Isa Boletinin e Mehmet Pashë Dërralën³².

Çlirimi i Shkupit pasoi edhe me disa dilema në mesin e drejtuesve të kryengritjes. Ndër ta, Isa Boletini, Idriz Seferi e Bajram Curri, edhe pse fillimisht ishin përkrahës të idesë së Riza Beut për marshim drejt Selanikut për të liruar nga burgu Abdyl Hamitin II, duke kuptuar rrezikun e një ndërmarrjeje të tillë, hoqën dorë dhe nga kjo ide dhe vendosën të ktheheshin në rajonet e tyre. Ai, së bashku me Sali Agë Gjilanin, Bajram Currin e Islam Spahiun, përmes një letreje dërguar valiut kërkuan plotësimin e 14 pikave të memorandumit, në të kundërtën do të ktheheshin përsëri, duke kërcënuar edhe me shkëputje në rast se kërkesat e tyre nuk do të pranoheshin dhe zbatoheshin. Kryengritësit treguan disiplinë të jashtëzakonshme me rastin e hyrjes së tyre në Shkup dhe gjatë tërë kohës sa qëndruan aty³³.

²⁹ A. Selmani, *Gjilani...*, f. 258-259.

³⁰ *Dokumente serbe...*, f. 469, 503.

³¹ A. Selmani, *Gjilani...*, f. 264.

³² *Dokumente franceze...*, f. 239.

³³ F. Musaj, *Isa...*, f. 152.

Kryengritja e Përgjithshme shqiptare kishte marrë fund me pranimin, për disa ndryshime, të 14 pikave të Hasan Prishtinës nga ana e Komisionit Qeveritar që kryesohej nga Ibrahim Pasha. Tërheqja e shqiptarëve u bë më 20 gusht, ndërsa 24 orë më vonë nuk u pa asnjë kryengritës në qytetin e Shkupit³⁴. Për sa më sipër, mund të përfundojmë se Isa Boletini pati një bashkëpunim të suksesshëm me krerët e trevave lindore, në mënyrë të veçantë me Idriz Seferin, të cilët me rolin e tyre në kryengritjet e viteve 1910 dhe 1912, i dhanë shembullin më të mirë forcave përparimtare shqiptare se krahas vështirësive të përgjithshme, vetëm të bashkuar do të mund të përmirësonin statusin e shqiptarëve përbrenda Perandorisë Osmane dhe në perspektivë të realizonin aspiratat kombëtare.

³⁴AIHT, Vj-22-14-1402, Raport i konsullatës austro - hungareze në Shkup drejtuar MPJ në Vjenë, 8 shtator 1912.

Mr. sc. Fitim RIFATI

SUMMARY

ISA BOLETINI'S COLLABORATION WITH THE LEADERS OF THE EASTERN ALBANIAN TERRITORIES (1910 - 1912)

The re-declaration of the Constitution in 1908 which established the Young Turks' 'Unification and Progress' movement at the head of the Ottoman state, was followed with a reaction of the latter towards the National Albanian Movement. The years 1910, 1911, and 1912 mark a period where the main fronts of the military developments were taking place between the Ottoman forces and the Albanian insurgents. To coordinate the military capacities of the Albanian forces, it was of utmost necessity to establish cooperation and unity between the most influential Albanian leaders.

The preferable geostrategic position of the north-eastern Albanian lands bordering Ottoman administrated territories was the main objective of the National Albanian Movement in order to paralyze the Ottoman forces and defunct communication with Istanbul. In this context, quite similarly to the Uprising of the Vilayet of Kosova in 1910 and the General Anti-Ottoman Uprising of 1912, the canyon of Kaçanik and Carralevë were the main points where thousands of insurgents rallied to wage war headed by Isa Boletini, Idriz Seferi etc. A characteristic of this collaboration were the open and hidden rallies, the preparation of war strategies, and the strategic

movement of the armed forces from one region to the other to fulfill the national aspirations.

Cases such as: the rallying in Gjilan, where Isa Boletini, Idriz Seferi and other leaders participated; the meeting in Carralevë where once again Isa Boletini, Idriz Seferi and Hasan Hysen Budakova participated, portray the most striking figures of collaboration against the Ottoman forces in the Uprising of 1910. The most fruitful collaboration between Isa Boletini and the leaders of the north-eastern territories (in particular Idriz Seferi), was demonstrated at the General Anti-Ottoman Uprising of 1912, which resulted with the liberation of cities and the main centers of the Vilayet of Kosova, Shkup, during August 1912. The liberation of Shkup came as a result of the secret strategy planned by Isa Boletini and Idriz Seferi. Isa Boletini successfully collaborated with the leaders of the eastern territories, in particular with Idriz Seferi, both of whom became the best examples of a progressive Albanian unit despite the remaining difficulties. They realized that only unified could they better the status of the Albanians within the Ottoman Empire and accomplish their national aspirations.